



УДК 639.1(477)

## ОЦІНЮВАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Владислав Музика; Олена Гонта

*Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, Україна*

**Резюме.** Вітчизняна галузь мисливського господарства є невід'ємною частиною національної економіки держави та відіграє одну з основних ролей у питаннях користування та збереження природних ресурсів, що є необхідною умовою для подальшого розвитку. Необхідно зауважити, що протягом досліджуваного періоду розвиток мисливської галузі є незадовільним і характеризується високим рівнем збитковості багатьох мисливських господарств та низькою чисельністю мисливських видів тварин. Це спонукає багатьох вітчизняних учених до пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування цієї сфери національної економіки. Проблемам та перспективам розвитку цієї галузі, а також організаційно-економічним та нормативно-правовим аспектам її функціонування, питанням реформування та державного регулювання мисливства присвятили праці багато вітчизняних дослідників, зокрема: В. Бондаренко, Г. Говда, П. Хоєцький, Р. Новіков, Ю. Муравйов, А. Волох, А. Башта, В. Бурмас, І. Делеган, В. Мироненко, О. Проців, І. Шеремет та ін. Більшість із них справедливо зауважують, що вітчизняна мисливська галузь потребує реформування з урахуванням успішного досвіду сусідніх європейських держав. Проаналізовано сучасний стан розвитку мисливського господарства України. Розглянуто основні економічні показники галузі: зміна площ вітчизняних мисливських угідь протягом досліджуваного періоду та їх розподіл за користувачами різних форм власності, кількість штатних працівників галузі та мисливців, а також чисельність мисливських видів тварин – основного ресурсу мисливського господарства. Досліджено основні тенденції фінансових витрат, надходжень та їх класифікацію за об'єктами. Наведено та проаналізовано джерела грошових доходів мисливських господарств. Встановлено, що на її функціонування впливає багато негативних факторів, які є причиною збитковості багатьох вітчизняних мисливських господарств. У процесі оцінювання сучасного стану галузі мисливського господарства України встановлено, що для пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності цієї галузі необхідний комплексний моніторинг її сучасного стану, а також системні дослідження проблем, що стримують її розвиток.

**Ключові слова:** мисливська галузь, користувачі мисливських угідь, мисливське господарство, мисливські угіддя.

[https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk\\_tntu2020.06.018](https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.06.018)

Отримано 02.10.2020

UDC 639.1(477)

## ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF THE HUNTING ECONOMY DEVELOPMENT IN UKRAINE

Vladyslav Muzyka; Olena Honta

*Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine*

**Summary.** The national branch of the hunting economy is an integral part of the national economy of the state and plays one of the important roles in the use and conservation of natural resources, which is the necessary condition for further development of the state. It should be noted that during the investigation period the development of the hunting industry is unsatisfactory and is characterized by high level of losses of many hunting farms and low number of hunted animal species. This encourages many national scientists to find the ways to improve the functioning of this area of national economy. Many national researchers, particularly: V. Bondarenko, G. Govda, P. Khoyetsky, R. Novikov, Y. Muravyov, A. Volokh, A. Bashta, V. Burmas, I. Delegan,

*V. Myronenko, O. Protsiv, I. Sheremeta and others devoted their investigations to the problems and prospects of the development of this field, as well as to the organizational-economic and normative-legal aspects of its functioning, problems of hunting reformation and its state regulation. Most of these researches point out that national hunting industry requires reformation taking into account the successful experience of neighboring European countries. The current state of hunting economy of Ukraine is analyzed in this paper. The main economic indicators of this industry such as: change in the national hunting areas during the investigation period and their distribution among the users of different forms of ownership, the number of full-time employees of the industry and hunters, as well as the number of hunting animal species – the main resource of the hunting economy are considered. The sources of monetary income of hunting farms are given and analyzed. During the process of investigation of the current state of hunting industry, it is determined that its functioning is influenced by many negative factors, causing the loss of many domestic hunting farms. While assessing the current state of the hunting industry of Ukraine, it is found that in order to find the ways for the improvement of this industry efficiency, the comprehensive monitoring of its current state, as well as system investigation of the problems hindering its development are required.*

**Key words:** hunting industry, users of hunting areas, hunting economy, hunting areas.

[https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk\\_tntu2020.06.018](https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.06.018)

Received 02.10.2020

**Постановка проблеми.** Мисливська галузь є невід’ємною частиною національної економіки держави, оскільки її діяльність відіграє одну з ключових ролей у питаннях користування та збереження природних ресурсів, що є необхідною умовою для подальшого розвитку країни. Незадовільний розвиток вітчизняного мисливського господарства актуалізує питання аналізу його економічного стану. Треба зауважити, що в Україні є всі необхідні умови для подальшого розвитку досліджуваної галузі. Досвід розвинених країн демонструє, що мисливство є інструментом збереження навколишнього природного середовища та джерелом фінансових надходжень до державних і регіональних бюджетів. Для пошуку шляхів підвищення ефективності мисливської галузі необхідне глибоке дослідження сучасного стану, аналіз наявних проблем та виокремлення перспективних напрямів розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Організаційно-економічним аспектам функціонування мисливської галузі присвячені праці багатьох учених – В. Бондаренка [1], Г. Говди [14, 15], П. Хоєцького [16], Р. Новікова [18], Ю. Муравйова [17], А. Волоха [11]. Проблеми реформування та державного регулювання мисливської галузі висвітлені в наукових працях А. Башти, В. Бурмаса, І. Делегана, В. Мироненка, О. Проціва, І. Шеремета та ін.

Попри значний науковий доробок вітчизняних науковців із цієї проблеми актуальним залишається питання моніторингу сучасного стану мисливського господарства України, оскільки існує нагальна потреба в реформуванні цієї галузі та вирішенні проблем організаційно-економічного й функціонального характеру.

**Мета статті.** Дослідження сучасного стану галузі мисливського господарства України, виокремлення проблем та перспектив розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Згідно з чинним законодавством вітчизняне мисливське господарство як галузь розуміється як сфера суспільного виробництва, основними завданнями якої є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського собаківництва [19].

Нині вітчизняна мисливська галузь регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, законів, зокрема Конституцією України, законами України «Про мисливське господарство та полювання» (далі – Закон) «Про тваринний світ», «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про ветеринарну медицину», а також численними наказами, порядками, положеннями, інструкціями тощо. Однак більшість дослідників справедливо зазначають, що сучасне нормативно-правове забезпечення цієї галузі має бути якісно кращим, оскільки досить тривалий час (від прийняття Закону

України «Про мисливське господарство та полювання» 2000 р.) позитивні зміни серед ключових показників розвитку сфери мисливського господарства є непомітними.

Державне регулювання галузі мисливського господарства здійснюється центральним органом виконавчої влади – Державним агентством лісових ресурсів України (далі – Держлісагентство), діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра енергетики та захисту довкілля, який реалізує державну політику у сфері лісового й мисливського господарства. Основними завданнями Держлісагентства є реалізація державної політики в сфері лісового та мисливського господарств, а також внесення на розгляд міністра енергетики та захисту довкілля пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері лісового й мисливського господарства. У своєму підпорядкуванні Держлісагентство має 24 обласні управління лісового та мисливського господарства та інші підприємства, установи й організації безпосереднього підпорядкування [12]. Крім цього, Держлісагентство є користувачем мисливських угідь і безпосередньо займається веденням мисливського господарства.

Як відомо, будь-яка мисливсько-господарська діяльність здійснюється в мисливських угіддях. Згідно з Законом, мисливські угіддя – це ділянки суші та водного простору, на яких перебувають мисливські тварини та які можуть бути використані для ведення мисливського господарства [19]. Відповідно до статистичних даних площа мисливських угідь в Україні не є постійною і має тенденцію до скорочення: у 2010 році вона становила 46 745,7 тис. га (77,4% від загальної території України), а у 2017 році – 38 779,9 тис. га (лише 64,2% від загальної території України) [2–10]. Така тенденція є негативним явищем, оскільки природні ресурси, які є на територіях немисливських угідь, використовуються неефективно та нерентабельно (не проводяться біотехнічні заходи та селекційна робота, не здійснюється охорона тварин і регулювання чисельності хижаків, бродячих тварин тощо). Необхідно зауважити, що в сусідніх європейських країнах площі мисливських угідь проти території держави є значно вищими.

Згідно з чинним законодавством ведення мисливського господарства в Україні здійснюється користувачами мисливських угідь (державними підприємствами, громадськими організаціями, приватними підприємствами). Відповідно до Закону користувачі мисливських угідь – спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, в яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням у їх користування мисливських угідь [19]. Кількість користувачів мисливських угідь в Україні також не є постійною і має тенденцію до збільшення (табл. 1).

**Таблиця 1.** Основні економічні показники ведення мисливського господарства за 2010–2017 роки \*

**Table 1.** The main economic indicators of hunting management during 2010–2017 \*

Показник	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Площа мисливських угідь, тис. га	46745,7	46491,7	44565,0	42685,9	37539,8	38709,9	38340,6	38779,9
Від загальної площі держави (60362,8 тис. га), %	77,4	77,0	74,0	70,7	62,2	64,1	63,5	64,2
Кількість користувачів мисл. угідь, од.	908	936	958	1043	1021	1044	1050	1077
Облікова кількість штатних працівників, осіб	7181	7319	7145	7055	6352	6457	6321	6371

Закінчення таблиці 1

Фінансові витрати на 1000 га мисл. угідь, грн	3932	4579	4881	5146	5693	6359	7408	9303
Вихід продукції на 1000 га мисл. угідь, грн	1952	2303	2461	2721	2752	2898	3474	4143

\* Дані за 2015–2017 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на основі [2–10].

Незважаючи на те, що площа мисливських угідь в Україні протягом 2010–2017 років скоротилася, кількість користувачів мисливських угідь збільшилася на 15,7% і наприкінці 2017 р. становила 1077 одиниць. Згідно з останніми даними Державного агентства лісових ресурсів України (2018 р.) вітчизняні мисливські угіддя закріплені за користувачами таким чином: більша частина мисливських угідь (23,6 млн га), як і раніше, перебуває в користуванні головної вітчизняної громадської мисливської організації – Українського товариства мисливців та рибалок, 4 млн га – за підприємствами Держлісагентства і 10,7 млн га – за користувачами інших форм власності (рис. 1) [18, с. 28].



**Рисуюнок 1.** Закріплення мисливських угідь за користувачами, %

**Figure 1.** Assignment of hunting areas by users, %

Джерело: складено автором на основі [18].

Протягом звітнього періоду спостерігається тенденція до збільшення кількості приватних мисливських господарств за рахунок зменшення кількості господарств інших форм власності. На думку деяких вітчизняних дослідників, це є тривожною тенденцією, оскільки контроль за використанням угідь у державних підприємствах є систематичним та жорсткішим, ніж у приватних [15, с. 121]. Ми не поділяємо таку думку, оскільки вважаємо, що для успішного розвитку вітчизняної мисливської галузі необхідна більша кількість ефективних мисливських господарств незалежно від форми власності. Успішний досвід сусідніх європейських країн демонструє, що при значно менших площах мисливських угідь (порівняно з Україною) кількість мисливських господарств є значно більшою, ніж в Україні. Такий підхід дає можливість зменшити (оптимізувати) площі мисливських

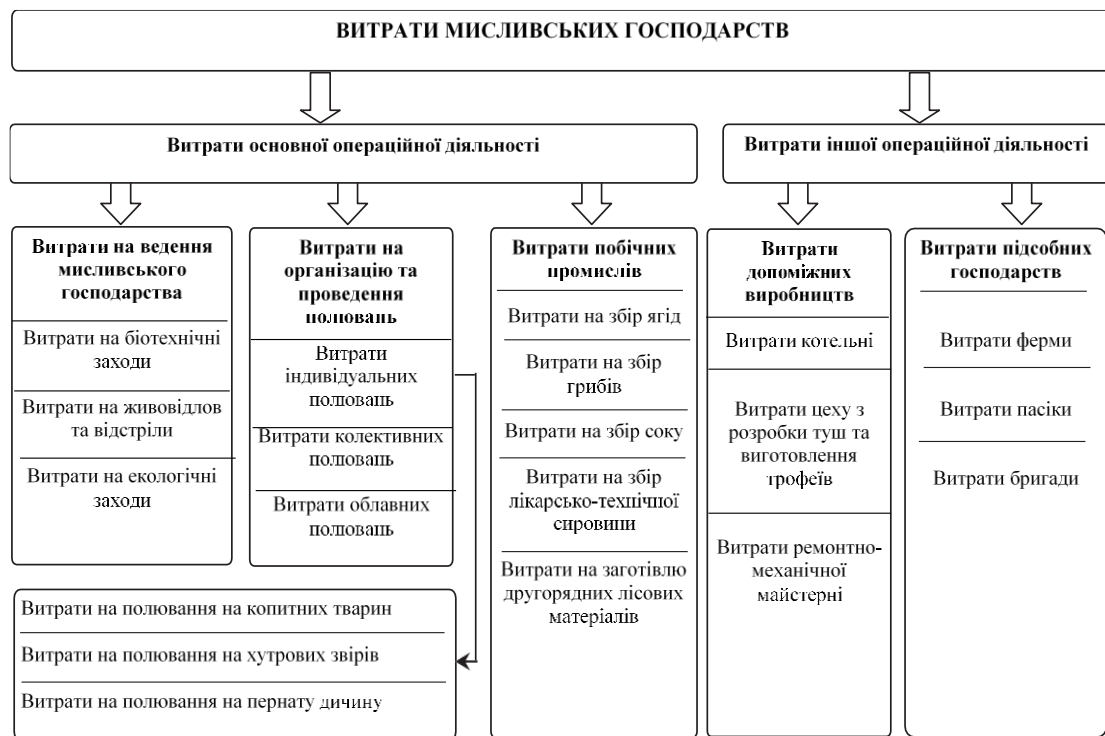
господарств та раціонально користуватися мисливськими угіддями. На думку Р. Новікова, одним із основних чинників успіху мисливської галузі європейських країн є те, що середня площа одного мисливського господарства становить 3–7 тис. га, яким управляє ефективний власник та кваліфікований персонал [18, с. 29]. Серед вітчизняних спеціалістів існує думка, що нині в Україні найефективнішими є мисливські господарства площею 20–30 тис. га. В умовах дефіциту фінансових ресурсів мисливські господарства площею більше 30 тис. га вимушені концентрувати свою господарську діяльність лише на певній частині угідь, де спостерігається найвища щільність мисливських тварин або які територіально розташовані ближче до бази мисливського господарства. На таких ділянках проводять біотехнічні та охоронні заходи, у той час як решта угідь використовується неефективно, що призводить до збитковості всього мисливського господарства. Вирішенням зазначеної проблеми може бути конкурсне, прозоре передавання таких угідь у управління іншим користувачам [20, с. 24].

Ще однією негативною тенденцією є те, що кількість штатних працівників, зайнятих у мисливському господарстві, протягом 2010–2017 рр. зменшилася на 13% і у 2017 р. налічувала всього 6371 особу, з яких 488 мисливствознавців та 5883 єгерів [2–10]. Решта працівників – технічний та обслуговуючий персонал. На нашу думку, така кількість фахівців є недостатньою для ефективного, рентабельного розвитку цієї галузі. Згідно з чинним вітчизняним законодавством професійний штат мисливського господарства формується з розрахунку не менше як 1 єгер на п'ять тисяч гектарів лісових або десять тисяч гектарів польових чи водно-болотних угідь. На практиці навантаження на одного єгеря є значно вищими, особливо це стосується громадських мисливських організацій. Потрібно зазначити, що в цій галузі має місце плінність кадрів, низький рівень підготовки та практично відсутнє підвищення кваліфікації фахівців. Погоджуємось із дослідниками, які зазначають, що в Україні немає достатньої кількості закладів освіти з підготовки фахівців для мисливської галузі [11, с. 2]. Це негативно впливає на економічну, екологічну й соціальну ефективність ведення мисливського господарства та уповільнює його розвиток. Ми вважаємо, що в сучасних умовах мисливським господарствам також необхідно залучати до свого штату (на постійній або непостійній основі) ІТ-спеціалістів (для розроблення інформаційних сайтів господарства), креативних менеджерів та маркетологів (для організації різноманітних фестивалів, ярмарків, змагань, виставок тощо), перекладачів (для роботи із закордонними туристами-мисливцями), експертів з оцінювання трофеїв, таксидермістів та інших працівників.

В Україні зареєстровано понад 750 тис. мисливців, але полюванням займаються лише 254 тис., що становить третину від загальної кількості останніх [18, с. 29]. Однією з найголовніших проблем мисливської галузі є браконьєрство, яке завдає відчутних збитків для всієї галузі й складає значну частину витрат мисливських господарств. Відповідно до чинного законодавства, контроль у галузі мисливського господарства та полювання можуть здійснювати посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері лісового та мисливського господарств, єгері та посадові особи користувачів мисливських угідь, державні районні мисливствознавці, головні лісничі, лісничі, головні мисливствознавці та мисливствознавці держлісгоспів, а також громадські інспектори з охорони довкілля та громадські мисливські інспектори. За даними Держлісагентства у 2018 р. на порушників правил полювання було складено 3688 протоколів. До адміністративної відповідальності притягнуто 3654 порушники, з яких стягнуто 765 тис. грн штрафів та відшкодовано завданих збитків на 376 тис. грн. На регіональному рівні лідерами серед кількості складених протоколів є Рівненська, Волинська та Сумська області, де складено 513, 363 та 319 протоколів відповідно. Найменшу кількість порушень правил полювання (менше

80) було зафіксовано в Закарпатській, Миколаївській, Одеській, Херсонській та Чернівецькій областях [18, с. 30].

Як відомо, для надання якісних послуг мисливські господарства мусять здійснювати багато витрат: на охорону та штучне розведення диких тварин і птахів, біотехнічні заходи, а також на організацію та проведення полювань. Вітчизняні науковці Л. Медвідь та Г. Говда, досліджуючи проблему особливостей організації й методики обліку матеріальних витрат у мисливських господарствах, зазначають, що облік витрат у мисливських господарствах – це сукупність облікових процедур з групування та відображення в аналітичному розрізі матеріальних, трудових та інших ресурсів, використаних у звітному періоді [15, с. 122]. Учені зауважують, що організація обліку витрат має здійснюватися за центрами витрат (відповідальності) та за місцями їх виникнення. На думку Л. Медвідь та Г. Говди, поділ на центри витрат у мисливському господарстві має бути багаторівневий і поділятися на основну та іншу діяльності господарства. Основна діяльність може складатися з кількох рівнів і містити основну операційну діяльність (проведення біотехнічних заходів, охорону, організацію полювань, побічних промислів і т. ін.) та діяльність нижчого рівня, яка проводиться на окремих ділянках – егерських обходах, що являють собою основну структурно-організаційну одиницю мисливського господарства. Щодо іншої операційної діяльності господарства, то вчені зауважують, що центрами витрат тут можуть бути допоміжні та підсобні господарства (за наявності) та їхні структурні підрозділи (рис. 2).



**Рисунок 2.** Класифікація витрат мисливських господарств за об'єктами обліку

**Figure 2.** Classification of costs of hunting farms by accounting objects

Джерело: [14, с. 20].

Згідно зі статистичними даними в Україні фінансові витрати на ведення мисливського господарства щороку збільшуються. Протягом 2010–2017 рр. вони зросли

на 49% і у 2017 р. становили 360 752,3 тис. грн [2–10]. Слід зауважити, що статистичні дані стосовно витрат на ведення мисливського господарства передбачають лише виділення частини витрат, інші витрати не подаються розгорнуто. Аналізуючи зміни витрат на ведення мисливського господарства за звітний період, можемо відзначити їх суттєве вартісне зростання, проте за структурою значних змін не відбулося. Вагому частину з них (143 790,0 тис. грн) становлять витрати на охорону, проведення біотехнічних заходів, облік диких тварин та упорядкування мисливських угідь (рис. 3). Інші витрати становлять більшу частину (216 949,2 тис. грн). До них відносять виплату заробітної плати, придбання техніки, запчастин тощо.

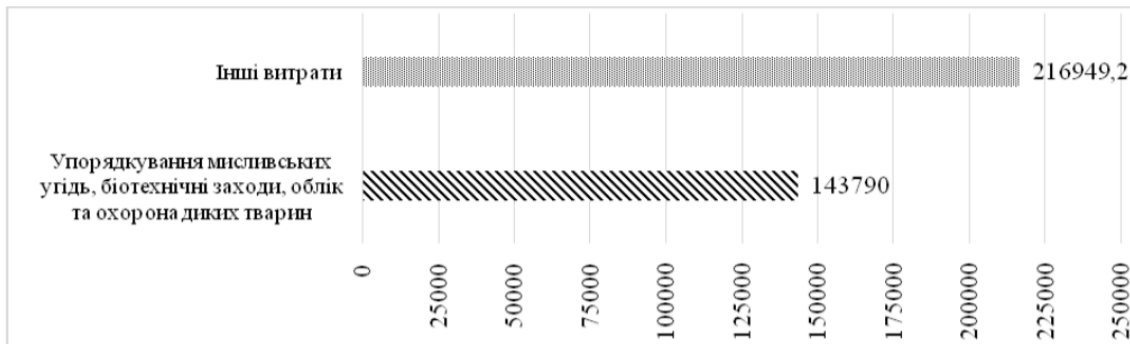


Рисунок 3. Структура витрат мисливських господарств України за 2017 рік

Figure 3. The cost structure of hunting farms in Ukraine in 2017

Джерело: складено автором на основі [9].

Серед регіонів найвищий відсоток від загальнодержавних витрат на ведення мисливського господарства у 2017 р. було зафіксовано в Житомирській, Київській та Чернігівській областях. Незначні витрати (менше 1%) здійснено в Донецькій та Луганській областях (таб. 2).

Таблиця 2. Окремі показники ведення мисливського господарства за регіонами у 2017 році

Table 2. Individual indicators of hunting management by regions in 2017

	Кількість користувачів мисливських угідь	Загальні витрати на ведення мисливського господарства		Надходження від ведення мисливського господарства		Окупність ведення мисливського господарства, %
		тис. грн	%	тис. грн	%	
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька	48	11925,5	3,3	11689,2	7,3	98,0
Волинська	56	20905,7	5,8	7174,8	4,5	34,3
Дніпропетровська	26	12622,4	3,5	7278,4	4,5	57,7
Донецька	20	2513,5	0,7	308,9	0,2	12,3
Житомирська	90	34637,3	9,6	9468,7	5,9	27,3
Закарпатська	39	13417,6	3,7	3146,7	2,0	23,5
Запорізька	36	11937,6	3,3	7468,6	4,6	62,6
Івано-Франківська	53	10913,4	3,0	3806,7	2,4	34,9
Київська	39	27801,2	7,7	9578,6	6,0	34,5
Кіровоградська	16	8012,8	2,2	6325,0	4,0	78,9
Луганська	18	2359,1	0,6	293,4	0,2	12,4
Львівська	76	19722,1	5,5	6987,0	4,3	35,4
Миколаївська	45	5748,2	1,6	3816,7	2,4	66,4

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7
Одеська	48	6555,2	1,8	3498,8	2,2	53,4
Полтавська	66	20011,1	5,5	14423,6	9,0	72,1
Рівненська	76	19343,5	5,4	4312,8	2,7	22,3
Сумська	39	15232,7	4,2	11562,6	7,2	75,9
Тернопільська	23	4150,1	1,2	1171,9	0,7	28,2
Харківська	37	21043,0	5,8	3201,9	2,0	15,2
Херсонська	42	9733,9	2,7	5629,7	3,5	57,8
Хмельницька	30	10338,8	2,9	6741,0	4,2	65,2
Черкаська	51	15111,3	4,2	5178,8	3,2	34,3
Чернівецька	22	10322,6	2,9	2779,6	1,7	26,9
Чернігівська	55	26069,4	7,2	17250,1	10,7	66,2
<b>Україна</b>	<b>1077</b>	<b>360752,3</b>		<b>160683,5</b>		<b>44,5</b>

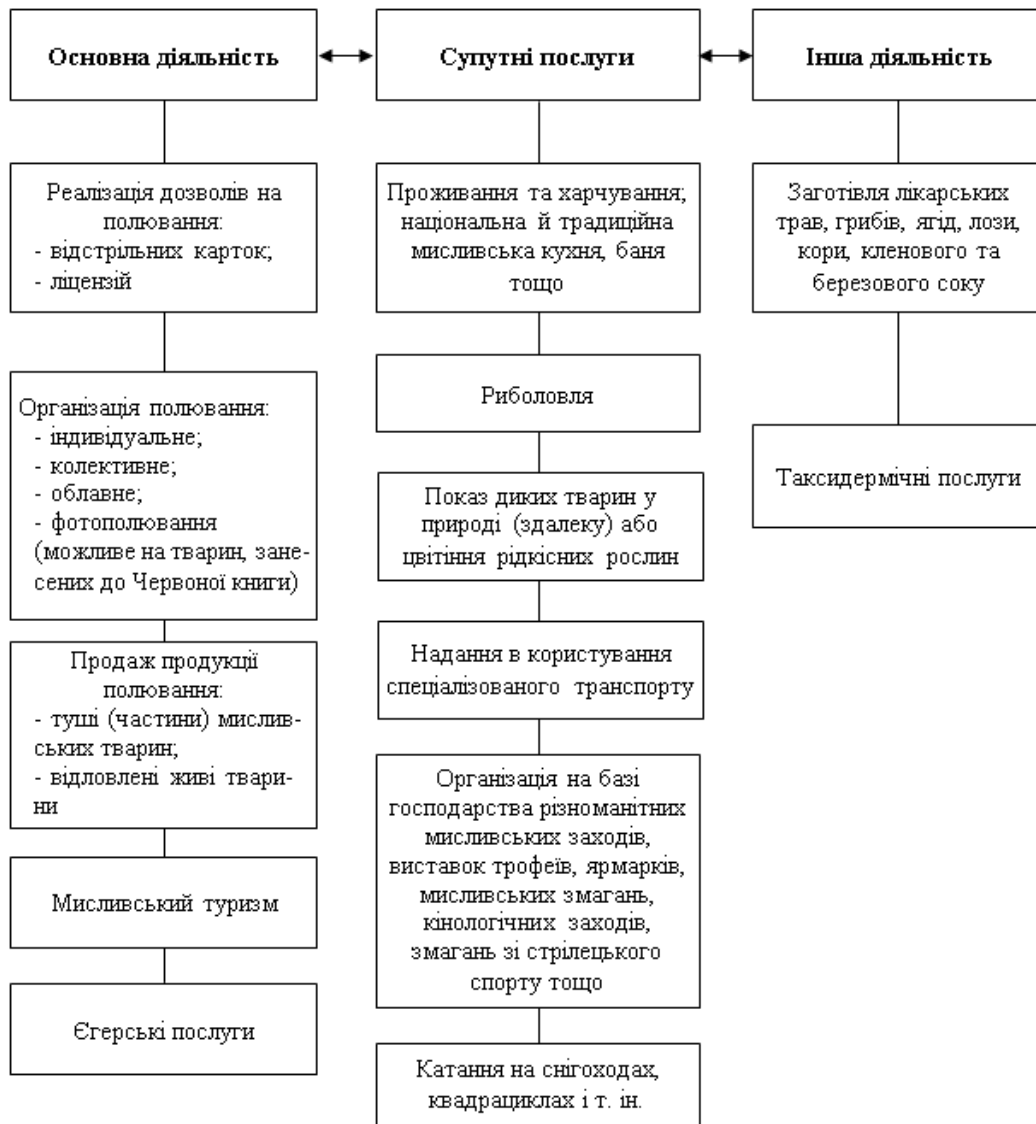
Джерело: складено автором на основі [9].

Фінансові надходження від ведення мисливського господарства протягом досліджуваного періоду також збільшилися. В порівнянні з 2010 р. їх обсяг зріс на 43,2% і у 2017 р. становив 160 683,5 тис. грн. Найбільший відсоток фінансових надходжень від загальнодержавних був у Чернігівській, Полтавській, Вінницькій та Сумській областях. Водночас незначні фінансові надходження (менше 1%) від ведення мисливського господарства – у Донецькій, Луганській і Тернопільській областях (табл. 2). Грошові надходження від ведення мисливського господарства здебільшого формуються від основної діяльності – реалізації дозволів на полювання (ліцензій, відстрільних карток для полювання на пернату дичину, хутрових та копитних тварин і т. ін.), організації полювань та продажу продукції полювання. Відповідно до Закону продукція полювання – це добути шляхом полювання або придбані (набуті) іншим шляхом туші мисливських тварин, їх частини (м'ясо, субпродукти, шкури, роги, черепи, ікла тощо), а також відловлені живі мисливські тварини. Проте низька чисельність мисливських видів тварин та їх добування (у порівнянні з сусідніми країнами) не дозволяє отримати значні фінансові ресурси. На думку В. Бондаренка та Е. Різун, у зв'язку зі зростанням цін на всі товари та послуги полювання на пернату дичину в Україні фінансово є доступнішим, ніж полювання на копитних [1, с. 181]. Тому від організації полювань по перу (за відстрільними картками) мисливські господарства отримують значну частку прибутку.

Потрібно також зауважити, що вартість ліцензій на добування мисливських видів тварин встановлює спеціально уповноважений орган виконавчої влади в галузі мисливського господарства та полювання за погодженням із центральним органом виконавчої влади з питань фінансів, а вартість відстрільних карток встановлює користувач мисливських угідь самостійно за погодженням із центральним органом виконавчої влади з питань фінансів [16, с. 26]. Згідно з Законом кошти від реалізації ліцензій, видачі посвідчень мисливця та щорічних контрольних карток обліку добутої дичини й порушень правил полювання зараховуються на рахунок центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері лісового та мисливського господарств і використовуються на охорону та відтворення державного мисливського фонду. Зазначені кошти включаються до кошторису доходів і видатків центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, і на цю суму зменшується обсяг його фінансування з Державного бюджету України [19]. На погляд Ю. Муравйова та П. Хоєцького, така ситуація є причиною того, що користувачі мисливських угідь недоотримують значну частину фінансових ресурсів, а враховуючи низьку окупність галузі, мисливські господарства не мають жодного стимулу для ефективного господарювання [16, с. 26]. Р. Новіков стверджує, що однією з основних причин нерентабельної роботи вітчизняних



мисливських господарств є невиконання ними плану добування мисливських тварин, затвердженого лімітами на добування [18, с. 30].



**Рисунок 4.** Джерела фінансових надходжень до мисливського господарства

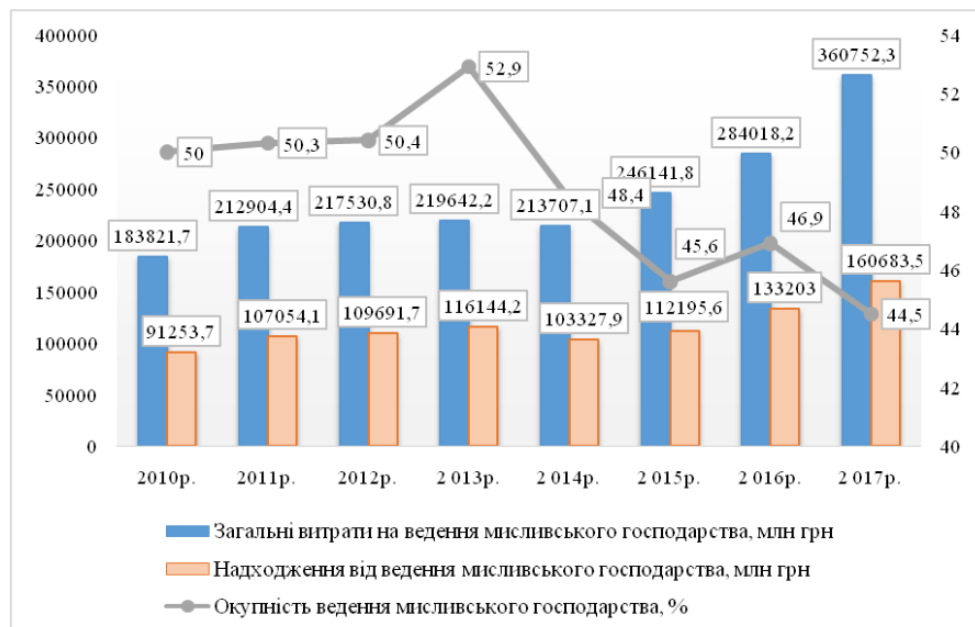
**Figure 4.** Sources of financial income to the hunting economy

Джерело: розроблено автором.

Теоретично мисливські господарства можуть займатися й іншими промислами, пов'язаними із заготівлею грибів, ягід, лікарських трав, лози, кори, кленового та березового соку. Але низькі ціни та попит на такі види продукції, а також необхідність отримання спеціальних дозволів на їх заготівлю не дають можливості господарствам за рахунок цього значно збільшити фінансові надходження. Ще одним джерелом надходження фінансових ресурсів до мисливських господарств є мисливський туризм. Нині цей вид туризму стрімко розвивається в багатьох країнах світу і є одним із основних джерел наповнення державних та місцевих бюджетів. Мисливський туризм є перспективним напрямом розвитку й для України. Цьому сприяють природні умови, зручне географічне положення та різноманіття диких тварин. Однак нині вітчизняний

мисливський туризм малорозвинений. Причинами цього є несприятливі соціально-економічні умови, воєнні дії на Сході й втрата територіальної цілісності України. Також успішному розвитку мисливського туризму заважає ціла низка проблем, характерних для мисливської галузі.

Як бачимо, основною проблемою мисливської галузі України є збиткова діяльність мисливських господарств, про що свідчить рівень окупності, який у 2017 р. становив лише 44,5% (рис. 5). Причиною цього є значні фінансові витрати на ведення мисливського господарства. Розглядаючи це питання на регіональному рівні, можемо зауважити, що найвищі показники окупності (72,1–98,0%) наприкінці 2017 р. зафіксовано в чотирьох областях України: Вінницькій, Кіровоградській, Полтавській та Сумській. Найнижчий рівень окупності спостерігається в таких регіонах: Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Донецькій, Луганській, Харківській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській та Чернівецькій областях. Можемо припустити, що така ситуація вказує на те, що мисливство як галузь економіки частково перебуває в тіні.



**Рисунок 5.** Динаміка надходжень та витрат від господарської діяльності мисливських господарств України

**Figure 5.** The dynamics of revenues and expenditures from economic activity of hunting farms of Ukraine

Джерело: складено автором на основі [2–10].

Основним ресурсом мисливського господарства є мисливські тварини, тобто дикі звірі й птахи, що можуть бути об'єктами полювання. Специфіка цієї галузі є такою, що від стану популяцій мисливських видів тварин залежить фінансове становище мисливських господарств. Згідно з Законом мисливські тварини, що перебувають у стані природної волі на території України, належать до природних ресурсів загальнодержавного значення та є об'єктом права власності українського народу. Від імені українського народу права власника мисливських тварин здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України [19].

Згідно зі статистичними даними, протягом 2010–2017 рр. загальна чисельність тварин у мисливських господарствах зменшилася: копитних – на 7,5% (у 2017 р. становила 221,0 тис. голів), хутрових – на 23,2% (у 2017 р. – 1728,1 тис. голів), пернатої дичини – на 6,5% (у 2017 р. – 9982,0 тис. голів). Однією з причин такої ситуації, на наше переконання, є значне зменшення площі вітчизняних мисливських угідь. Вітчизняні вчені В. Бондаренко, Е. Різун справедливо зауважують, що одним із проблемних питань мисливської галузі є управління популяціями копитних тварин. Дослідники вказують, що в Україні відсутні узагальнені вимоги про обов'язковість досліджень популяційних характеристик, зокрема статево-вікової та просторової структури під час проведення обліків [1, с. 181]. Р. Новіков, аналізуючи економічні показники мисливської галузі, зауважує, що такий серйозний підхід вимагає спеціальної підготовки спеціалістів-експертів із оцінювання трофеїв, яких нині не вистачає. Дослідник зазначає, що в більшості мисливських господарств первинні матеріали обліку чисельності мисливських тварин не відповідають вимогам інструктивних матеріалів, а при їх оформленні використовується формальний підхід [18, с. 31]. Усе це дуже негативно впливає на розвиток вітчизняної мисливської галузі.

Загальна чисельність і добування диких тварин у мисливських угіддях України наведено в табл. 3.

**Таблиця 3.** Чисельність та добування диких тварин у мисливських угіддях України

**Table 3.** The number and capture of wild animals in the hunting areas of Ukraine

Рік	Копитні тварини, голів		Хутрові звірі, тис. голів		Перната дичина, тис. голів	
	Загальна кількість	Добуто (відстріляно)	Загальна кількість	Добуто (відстріляно)	Загальна кількість	Добуто (відстріляно)
2010	238975	12329	2249,6	295,0	10672,9	1831,8
2011	244374	13273	2189,2	288,9	10592,0	1914,0
2012	239572	12790	2070,8	273,7	10523,5	1827,7
2013	238296	12753	1944,2	244,8	10202,9	1912,7
2014	233584	13903	1747,5	207,6	9169,3	1479,1
2015	231294	18558	1705,5	198,8	9756,2	1513,0
2016	220164	14681	1675,4	211,7	9888,4	1595,3
2017	220973	13334	1728,1	219,0	9982,0	1627,6

Джерело: складено автором на основі [2–10].

Зменшення кількості копитних тварин також можемо пов'язати із втратою контролю на тимчасово окупованих територіях та несприятливою епідеміологічною ситуацією, спричиненою африканською чумою свиней (АЧС). Протягом 2015–2017 рр. багато користувачів мисливських угідь проводили депопуляцію дикого кабана з метою недопущення поширення збудника АЧС. На наш погляд, значне зниження цього виду, а також неоптимальна кількість решти копитних та частини хутрових тварин негативно впливає на фінансовий стан мисливських господарств.

Закордонний досвід демонструє, що ефективним способом підвищення чисельності мисливських видів тварин є створення вольєрних господарств, які на обмеженій території мають суттєві переваги над вільним розведенням щодо управління популяцією, а також зростанням чисельності дичини за короткі проміжки часу при невеликих затратах [13, с. 219]. Крім того, такі господарства можуть стати науково-дослідною базою для вивчення біології, екології мисливських тварин та мисливської ветеринарії. Відповідно до статистичних даних у 2017 р. кількість розплідників, вольєрів, ферм для штучного розведення мисливських тварин в Україні становила 242 одиниці, що на 24,8% більше, ніж у 2010 р. Це, безперечно, є позитивним явищем. Проте штучне розведення копитних

тварин протягом 2010–2017 рр. зросло лише на 33,6%, у той час як розведення пернатої дичини протягом того ж періоду зменшилося на 55,3%. Таку негативну ситуацію можна пояснити суттєвим збільшенням витрат (через знецінення національної валюти) на утримання розплідників та невисоким попитом. У 2017 р. ці витрати становили 8136,4 тис. грн, що на 49,6% більше, ніж у 2010 р. (табл. 4). Окупність цього виду діяльності у 2017 р. становила лише 17,7%. На регіональному рівні наприкінці 2017 р. найбільша чисельність поголів'я зафіксована у Харківській та Дніпропетровській областях [9].

**Таблиця 4.** Динаміка показників штучного розведення мисливських звірів і птахів у 2010–2017 рр.\*

**Table 4.** The indicators dynamics of artificial breeding of hunting animals and birds during 2010–2017\*

Показник	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість розплідників, од.	182	190	196	229	228	218	220	242
Витрати на утримання, тис. грн	4102,5	4766,2	5122,4	5449,1	7425,9	7077,3	7002,2	8136,4
Надходження, тис. грн	627,7	1048,2	1212,4	1341,2	1093,3	1292,0	1549,1	1443,4
Копитні тварини, голів, у т. ч.	1856	1919	2207	2639	2874	2464	2705	2796
<i>Олень благородний</i>	302	156	153	220	476	489	457	627
<i>Олень плямистий</i>	-	235	193	214	201	201	240	324
<i>Лань</i>	154	218	256	268	404	376	463	567
<i>Муфлон</i>	90	112	96	124	166	151	301	333
<i>Кабан</i>	1308	1198	1496	1781	1577	1169	1189	848
<i>Козуля</i>	-	-	13	32	50	78	55	97
Перната дичина, голів, у т. ч.	36444	39397	39537	47 490	28 029	28 820	20 261	16 297
<i>Фазан</i>	16911	19203	19017	15 189	8831	5414	4850	3939
<i>Качка</i>	19533	19876	20101	32 241	19 098	23 306	15 411	12 358
<i>Сіра куріпка</i>	-	3	3	60	100	100	-	-

\* Дані за 2015–2017 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.  
Джерело: складено автором на основі [2–10].

**Висновки.** Мисливське господарство України має всі необхідні умови для успішного розвитку: природні, географічні, кліматичні, нормативно-правові та економічні. Водночас функціонування мисливської галузі відбувається під дією багатьох негативних факторів, серед яких: нестабільність економічного середовища, високий рівень браконьєрства, недосконалість нормативно-правової бази та механізмів державного управління, скорочення площі мисливських угідь, недостатня кількість спеціалістів.

Негативною рисою нормативно-правового забезпечення та державного регулювання мисливською галуззю України є відсутність економічного стимулювання користувачів мисливських угідь до ефективного й раціонального використання природних ресурсів, внаслідок чого основні економічні показники цієї галузі за звітний період є негативними й характеризуються низькою чисельністю мисливських видів тварин і, як наслідок, високими показниками збитковості. Фінансові витрати вітчизняної мисливської галузі наприкінці 2017 р. перевищували доходи більше ніж удвічі (окупність галузі становить лише 44,5%). Це є основною причиною деградації цієї галузі.

Серед позитивного можемо виокремити те, що при зменшенні площі мисливських угідь за звітний період кількість мисливських господарств продовжує збільшуватися. Ми вважаємо це позитивним явищем, оскільки зменшується кількість великих за площею мисливських господарств, в яких природні ресурси використовуються неефективно.

Протягом 2010–2017 років значно збільшилася і кількість вольєрних господарств із розведення диких мисливських тварин і птахів. Однак їх окупність залишається низькою.

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку галузі мисливського господарства, можемо дійти висновків, що необхідним є реформування цієї сфери національної економіки за прикладом сусідніх європейських країн. Для цього необхідний постійний детальний моніторинг її стану, виокремлення основних проблем, що стримують розвиток та розроблення шляхів їх вирішення.

**Conclusions.** Thus, we can state that in general the hunting economy of Ukraine has all necessary conditions for successful development: natural, geographical, climatic, regulatory and economic. At the same time, the hunting industry operates under the influence of many negative factors, including: instability of the economic environment, high level of poaching, imperfection of the legal framework and mechanisms of public administration, reduction of hunting areas, shortage of specialists.

The negative feature of regulatory and legal support and state regulation of the hunting industry of Ukraine is the lack of economic incentives for hunting users to the efficient and rational use of natural resources, resulting in negative main economic indicators of this industry for the reporting period and it is characterized by low numbers of hunting species, high loss rates. At the end of 2017, the financial costs of the national hunting industry more than doubled the revenues (the payback of the industry is only 44.5%). This is the main reason for this industry degradation.

Among the positive features, we can point out that with the decrease of hunting areas during the reporting period, the number of hunting farms is increasing. We consider this fact as a positive phenomenon, as the number of large hunting farms, where the natural resources are used inefficiently, is decreasing. During 2010–2017, the number of aviaries for breeding wild animals and birds increased significantly as well. However, their payback remains low.

Thus, analyzing the current trends in the hunting industry development, we can conclude that it is necessary to reform this area of national economy on the example of neighboring European countries. This requires constant detailed monitoring of its condition, highlighting the main problems that hinder its development and developing ways to solve them.

#### Список використаної літератури

1. Бондаренко В. Д., Різун Е. М. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2016. Вип. 14. С. 180–184. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nplanu\\_2016\\_14\\_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nplanu_2016_14_28).
2. Ведення мисливського господарства у 2010 році. Державна служба статистики України. URL: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_misl\\_bl.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_misl_bl.htm).
3. Ведення мисливського господарства у 2011 році. Державна служба статистики України. URL: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_misl\\_bl.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_misl_bl.htm).
4. Ведення мисливського господарства у 2012 році. Державна служба статистики України. URL: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_misl\\_bl.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_misl_bl.htm).
5. Ведення мисливського господарства у 2013 році, відп. за вип. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2014. 17 с.
6. Ведення мисливського господарства у 2014 році, відп. за вип. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2015. 17 с.
7. Ведення мисливського господарства у 2015 році, відп. за вип. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 17 с.
8. Ведення мисливського господарства у 2016 році, відп. за вип. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 20 с.
9. Ведення мисливського господарства у 2017 році. Державна служба статистики України. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/lis/opvmg/arch\\_vmg\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/lis/opvmg/arch_vmg_u.htm).
10. Ведення мисливського господарства у 2018 році. Державна служба статистики України. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/lis/mysl/kmt\\_d\\_rik\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/lis/mysl/kmt_d_rik_u.htm).
11. Волох А. М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. Вінниця: ВНТУ, 2009. С. 196–198.

12. Державне агентство лісових ресурсів України : офіційний сайт. URL: [http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art\\_id=120058&cat\\_id=153574](http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=120058&cat_id=153574).
13. Катиш С. В. Дичерозведення на території лісостепової і степової зон України (на прикладі Полтавської і Запорізької областей). Біологічні системи. 2016. Т. 8. Вип. 2 shortage. С. 219–227. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu\\_biol\\_2016\\_8\\_2\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_biol_2016_8_2_13). <https://doi.org/10.31861/biosystems2016.02.219>
14. Медвідь Л., Говда Г. Класифікація витрат мисливських господарств як методологічна основа організації їх обліку і контролю. Бухгалтерський облік і аудит. 2013. № 11. С. 15–26.
15. Медвідь Л., Говда Г. Організація і методика обліку матеріальних витрат у мисливських господарствах. Торгівля, комерція, підприємництво. 2012. Вип. 14. С. 120–133. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Torg\\_2012\\_14\\_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Torg_2012_14_30).
16. Муравйов Ю. В., Хоєцький П. Б. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.1. С. 23–29.
17. Муравйов Ю. В. Дослідження витрат і джерел надходження від ведення мисливського господарства Львівської області. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. Т. 29. № 4. С. 50–52.
18. Новіков Р. Стабільно слабе. Лісовий і мисливський журнал. 2019. № 2. С. 28–31.
19. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
20. М. О. Мироненко та ін. Проект моделі реформування і розвитку мисливського господарства України. Жовтень 2015. URL: <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331>.

## References

1. Bondarenko V. D., Rizun E. M. (2016) Aktualni pytannia stanu i vedennia myslyvskoho hospodarstva v Ukraini ta mozhlivi napriamy yikh vyrishennia [Current issues of the state and management of hunting in Ukraine and possible directions for their solution]. Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy. Vol. 14, pp. 180–184. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nplanu\\_2016\\_14\\_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nplanu_2016_14_28) (accessed 22.07.2020). [In Ukrainian].
2. Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2010 rotsi [Hunting in 2010], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_misl\\_bl.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_misl_bl.htm). (accessed 25.08.2020). [In Ukrainian].
3. Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2011 rotsi [Hunting in 2011], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_misl\\_bl.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_misl_bl.htm). (accessed 25.08.2020). [In Ukrainian].
4. Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2012 rotsi [Hunting management in 2012], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv\\_u/07/Arch\\_misl\\_bl.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_misl_bl.htm) (accessed 25.08.2020). [In Ukrainian].
5. Prokopenko O. M., ed. (2014) Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2013 rotsi [Hunting in 2013]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [In Ukrainian].
6. Prokopenko O. M., ed. (2015) Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2014 rotsi [Hunting in 2014]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [In Ukrainian].
7. Prokopenko O. M., ed. (2016) Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2015 rotsi [Hunting in 2015]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [In Ukrainian].
8. Prokopenko O. M., ed. (2017) Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2016 rotsi [Hunting in 2016]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [In Ukrainian].
9. Prokopenko O. M., ed. Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2017 rotsi [Hunting in 2017]. Available at: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/lis/opvmg/arch\\_vmg\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/lis/opvmg/arch_vmg_u.htm) (accessed 25.08.2020). [In Ukrainian].
10. Prokopenko O. M., ed. Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2018 rotsi [Hunting in 2018], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/lis/mysl/kmt\\_d\\_rik\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/lis/mysl/kmt_d_rik_u.htm) (accessed 25.08.2020). [In Ukrainian].
11. Volokh A. M. (2009) Problemy upravlinnia resursamy myslyvskykh tvaryn v Ukraini [Problems of resource management of hunting animals in Ukraine]. Zbirnyk materialiv II-ho Vseukrainskoho zizdu ekolohiv z mizhnarodnoiu uchastiu. Vinnytsia, pp. 196–198. [In Ukrainian].
12. Derzhavne ahentstvo lisovykh resursiv Ukrainy: ofitsiyni [State Agency of Forest Resources of Ukraine: official website]. Available at: [http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art\\_id=120058&cat\\_id=153574](http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=120058&cat_id=153574). (accessed 23.07.2020). [In Ukrainian].
13. Katysh S. V. (2016) Dycherozvedennia na terytorii lisostepovoi i stepovoi zon Ukrainy (na prykladi Poltavskoi i Zaporizkoi oblasti) [Game breeding in the forest-steppe and steppe zones of Ukraine (on the example of Poltava and Zaporizhia regions)]. Biolohichni systemy. Vol. 8, issue 2, pp. 219–227. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu\\_biol\\_2016\\_8\\_2\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_biol_2016_8_2_13) (accessed 23.07.2020). [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.31861/biosystems2016.02.219>

14. Medvid L., Hovda H. (2013) Klasyfikatsiia vytrat myslyvskykh hospodarstv yak metodolohichna osnova orhanizatsii yikh obliku i kontroliu [Classification of costs of hunting farms as a methodological basis for the organization of their accounting and control]. Bukhhalterskyi oblik i audyt. No. 11, pp. 15–26. [In Ukrainian].
15. Medvid L., Hovda H. (2012) Orhanizatsiia i metodyka obliku materialnykh vytrat u myslyvskykh hospodarstvakh [Organization and methods of accounting for material costs in hunting farms]. Torhivlia, komertsii, pidpriemnytstvo, Issue 14, pp. 120–133. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Torg\\_2012\\_14\\_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Torg_2012_14_30) (accessed 23.07.2020). [In Ukrainian].
16. Muraviov Yu. V., Khoietskyi P. B. (2011) Analiz vedennia myslyvskoho hospodarstva ta shliakhy pidvyshchennia yoho efektyvnosti [Analysis of hunting management and ways to increase its efficiency]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrain. Issue 21.1, pp. 23–29. [In Ukrainian].
17. Muraviov Yu. V. (2019) Doslidzhennia vytrat i dzherel nadkhodzhennia vid vedennia myslyvskoho hospodarstva Lvivskoi oblasti [Research of costs and sources of income from hunting in Lviv region]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. Vol. 29. No. 4, pp. 50–52. [In Ukrainian].
18. Novikov R. (2019) Stabilno slabke [Stably weak]. Lisovyi i myslyvskyi zhurnal, No. 2, pp. 28–31. [In Ukrainian].
19. Pro myslyvske hospodarstvo ta poliuvannia: Zakon Ukrainy [On hunting farms and hunting: Law of Ukraine] of 22.02.2000 № 1478-III. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14> (accessed 22.07.2020). [In Ukrainian].
20. Myronenko M. O., Sheremet I. M., Protsiv O. R., Bashta A.-T., Delehan I. V., Vovchenko V. Yu., Stankevych-Volosianchuk O. I., Burmas V. R., Novikov R. I., Karabchuk D. Yu. Proekt modeli reformuvannia i rozvytku myslyvskoho hospodarstva Ukrainy. Zhovten 2015 [Draft model of reforming and development of the hunting economy of Ukraine. October 2015]. Available at: <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331> (accessed 22.07.2020). [In Ukrainian].